

**НАЦІОНАЛЬНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР
"ІНСТИТУТ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ"
УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ АГРАРНИХ НАУК**

БОДНАР Ольга Василівна

УДК 633.1:339.13

РОЗВИТОК РИНКУ ЗЕРНА В УКРАЇНІ

08.07.02 – економіка сільського господарства і АПК

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Київ – 2006

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному науковому центрі „Інститут аграрної економіки” Української академії аграрних наук.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор,
академік УААН,
заслужений діяч науки і техніки України
Шпичак Олександр Михайлович,
НДІ економіки і менеджменту агропромислового
виробництва Національного аграрного університету Кабінету
Міністрів України,
директор

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент УААН
Пасхавер Борис Йосипович,
Державна установа "Інститут економіки та прогнозування
Національної академії наук України",
завідувач відділу форм і методів господарювання в
агропродовольчому комплексі

кандидат економічних наук
Захарчук Олександр Васильович,
Український інститут експертизи сортів рослин Державної
служби з охорони прав на сорти рослин,
заступник директора з економічних досліджень

Провідна установа: Сумський національний аграрний університет Міністерства
аграрної політики України, м. Суми

Захист дисертації відбудеться “13” червня 2006 р. о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д.26.350.01 Національного наукового центру "Інститут аграрної економіки" УААН за
адресою: 03680, м. Київ–МСП, вул. Героїв оборони, 10, 3-й поверх, конференц-зал, кімн. 317.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного наукового центру "Інститут
аграрної економіки" УААН (03680, м. Київ–МСП, вул. Героїв оборони, 10, 2-й поверх, кім. 212).

Автореферат розісланий “ 11 ” травня 2006 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук

Пулім В.А.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасна економічна ситуація та певні недоліки у проведенні реформування економічних відносин в аграрному секторі України зумовлюють необхідність удосконалення підходів до ведення аграрної політики та системності їх реалізації. Саме непослідовність і безсистемність заходів щодо трансформації економічних механізмів господарювання у сільському господарстві від адміністративних до ринкових стали однією з основних причин його кризового стану.

Проблема стабілізації ринку сільськогосподарської продукції, зокрема зерна, в Україні була актуальною завжди, проте на сучасному етапі вона особливо загострилася, оскільки значною мірою стала залежати від стабільності пропозиції. Якщо у період 1980-1989 рр. коливання валових зборів зерна між максимальним і мінімальним рівнями не перевищували 50% і вироблялася майже тонна його на душу населення, то в останні роки (1990-2005 рр.) відхилення становили 2,5 рази, виробництво зерна на душу населення в деякі роки було нижче 500 кг, що загостило питання продовольчої безпеки, тоді як показник 629 кг було досягнуто ще у 1910-1911 роках. Наявність значно більших коливань в останньому періоді свідчить, що товаровиробник нині все більше не спроможний протистояти несприятливим погодним чинникам через низький рівень його ресурсного забезпечення.

Спостерігається негативна тенденція до зниження економічної ефективності зернового виробництва, зокрема рівень рентабельності знизився з 62,3% у 2000 р. до критичного рівня 3,4% у 2005 році. Щорічні цінові коливання й відсутність прогнозних даних щодо кон'юнктури ринку зерна позбавляють сільськогосподарських товаровиробників можливості ефективно планувати власне виробництво. Зберігається практика неврегульованого і стихійного збуту зерна. Висвітлені проблеми набувають особливої гостроти у зв'язку з інтеграцією України в європейський простір і прагненням зайняти вагомий нішу на світовому ринку зерна.

Дослідженню питань розвитку аграрної економіки, світового й вітчизняного зернового підкомплексу та ринку зерна присвячені праці вчених-економістів: В.Г. Андрійчука, С.С. Бакая, В.І. Бойка, П.І. Гайдуцького, В.М. Гейця, О.В. Захарчука, В.Н. Зимовця, С.М. Кваші, І.В. Кобути, М.Г. Лобаса, І.І. Лукінова, В.В. Милосердова, З.П. Ніколаєвої, Б.Й. Пасхавера, В.Ю. Протасова, П.Т. Саблука, В.Ф. Сайка, В.П. Ситника, О.О. Сторожука, Л.М. Худолій, О.М. Шпичака та ін.

Проте в сучасних умовах дедалі відчутнішою стає потреба обґрунтування методичних підходів, які б забезпечували стабільний розвиток вітчизняного ринку зерна, що має бути основою системної державної політики його регулювання. Пріоритетними складовими її на сучасному етапі є стабілізація пропозиції на ринку зерна в системі державних економічних регуляторів, удосконалення положень законодавчо-нормативної бази, забезпечення виконання задекларованих рішень, формування розвиненої інфраструктури ринку зерна, оптимізація обсягів експорту та зміцнення позицій на світовому ринку зерна.

Вище наведені положення зумовили актуальність обраної теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконувалося в межах науково-дослідних розробок відділення ціноутворення та інфраструктури ринку Національного наукового центру "Інститут аграрної економіки" УААН "Теоретичні та методологічні основи ціноутворення на продукцію АПК, стратегія розвитку та механізм функціонування інфраструктури ринків сільськогосподарської продукції та продовольства в Україні в умовах ринкових відносин" (номер державної реєстрації 0102U000264).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розробка методичних підходів щодо удосконалення основних напрямів стабільного розвитку ринку зерна через системність економічних важелів з визначенням пріоритетності останніх залежно від ситуації на ринку, що дозволить досягти повного забезпечення внутрішніх потреб у зерні та нарощування експортного потенціалу з урахуванням вимог СОТ, вигідності ринкових операцій із зерном для виробників і держави.

Мета дослідження обумовила постановку та розв'язання таких основних завдань:

- ♦ визначити можливості вирішення проблеми продовольчої безпеки держави через стабілізацію ринку зерна, виявити причини трансформації внутрішнього попиту та активізації експортних ресурсів зерна в сучасних економічних умовах України;
- ♦ узагальнити досвід розвинених країн світу й обґрунтувати можливості поєднання ринкового та державного регулювання ринку зерна;
- ♦ проаналізувати економічну ефективність перетворень на ринку зерна України, визначити причини його нестабільності в період реформування;
- ♦ виділити етапи розвитку вітчизняного зернового ринку на основі особливостей державної політики його регулювання в контексті розвитку економіки в цілому;
- ♦ дослідити цінову ситуацію на ринку зерна в часі і просторі та провести аналіз факторів впливу на формування цін на зерно;
- ♦ дати оцінку результатам реалізації положень державної політики регулювання ринку зерна та обґрунтувати шляхи удосконалення законодавчо-правових положень цінового регулювання зернового ринку;
- ♦ обґрунтувати підходи до визначення оптимального обсягу експорту зерна;
- ♦ визначити напрями удосконалення інфраструктури ринку зерна.

Об'єктом дослідження є процеси розвитку ринку зерна в Україні; суб'єкти ринку зерна: сільськогосподарські підприємства, що займаються виробництвом зернових, підприємства по заготівлі, переробці та реалізації зерна.

Предметом дослідження є система економічних відносин між учасниками ринку зерна України.

Методи дослідження. Теоретичну та методологічну основу досліджень становлять основні положення економічної теорії, закони та категорії ринку, системний, комплексний підхід до вивчення економічних процесів, наукові праці економістів-аграрників з проблем функціонування ринків сільськогосподарської продукції і продовольства, законодавчі та нормативно-правові акти України тощо.

У процесі виконання дисертаційної роботи застосовувалися наступні загальнонаукові та спеціальні економічні методи дослідження: діалектичний (при дослідженні еволюції розвитку економічної теорії ринку); історичний (для здійснення періодизації розвитку вітчизняного зернового ринку); статистико-економічний (для аналізу економічних явищ на зерновому ринку з метою виявлення їх тенденцій і закономірностей); розрахунково-конструктивний та балансовий (при розрахунку внутрішньої потреби в зерні, при складанні прогнозного балансу зерна); абстрактно-логічний, аналізу та синтезу (при обґрунтуванні висновків і розробці пропозицій щодо подальшого розвитку зернового ринку).

Вихідною інформацією при проведенні дисертаційного дослідження слугували статистично-аналітичні матеріали Державного комітету статистики України, Міністерства аграрної політики, первинна документація та звітність сільськогосподарських підприємств, зернозаготівельних підприємств, літературні джерела й наукова інформація, що має форму недрукованої продукції, розміщеної у світовій комп'ютерній мережі Інтернет, а також особисті спостереження автора та ін.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні необхідності досягнення системного застосування методичних підходів, економічних механізмів для забезпечення стабільного та збалансованого розвитку ринку зерна України в сучасних економічних умовах. Основні результати, що виносяться на захист, полягають у наступному:

вперше:

- ♦ обґрунтовано комплексний підхід до вирішення проблеми ефективного функціонування вітчизняного зернового ринку, в якому пріоритетною складовою у системі державних економічних регуляторів на ринку зерна на даному етапі його розвитку є стабілізація пропозиції;
- ♦ запропоновано визначення потреби зерна на душу населення, необхідного для виробництва хліба, хлібопродуктів та, через норми витрат концентрованих кормів, продуктів тваринного походження на рівні забезпечення мінімальних і раціональних норм споживання;

удосконалено:

- ♦ періодизацію розвитку вітчизняного зернового ринку в контексті розвитку національної економіки з урахуванням впливу держави на стабілізацію ринку зерна, факторів формування попиту та пропозиції, особливостей цінової кон'юнктури та дохідності зернового виробництва;
- ♦ методичний підхід до оперативного визначення вигідності ринкової ціни на зерно для сільськогосподарських товаровиробників з позицій відтворення зерновиробництва з урахуванням зміни складових собівартості продукції;
- ♦ нормативно-правове забезпечення функціонування механізму державного регулювання у частині проведення Аграрним фондом фінансових і товарних інтервенцій на ринку зерна;

набули подальшого розвитку:

- ♦ підходи до визначення оптимальних обсягів експорту вітчизняного зерна на перспективу, які мають ґрунтуватися на принципі першочерговості задоволення внутрішніх потреб держави.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці науково-методичних підходів щодо стабілізації пропозиції на ринку зерна, врегулювання цінової ситуації, формування сучасної інфраструктури ринку зерна, удосконалення експортно-імпоротної політики держави на цьому ринку. Окремі положення дисертаційного дослідження знайшли відображення в розробках, надісланих органам державного управління.

Пропозиції з удосконалення нормативно-правового порядку застосування механізму цінового регулювання ринку зерна використані Управлінням координації здійснення аграрної політики Секретаріату Кабінету Міністрів України при підготовці законодавчих та нормативно-правових актів (довідка № 11000/1/102 від 10 січня 2006 р.).

Розробки щодо розрахунку параметрів продовольчої безпеки на основі потреби зернових на душу населення та вдосконалення механізму діяльності Аграрного фонду в частині проведення фінансових і товарних інтервенцій знайшли відображення при підготовці відповідних аналітичних матеріалів і нормативно-правових актів Департаментом економічної стратегії та розвитку аграрного ринку Міністерства аграрної політики України (довідка №19-1/328-а від 15 вересня 2005 р.)

Пропозиції щодо методики розрахунку нормативної собівартості з метою прогнозування ефективного зернового виробництва, комплексного підходу до вирішення проблеми стабілізації зернового підкомплексу на регіональному рівні використовуються в практичній діяльності спеціалістами Головного управління агропромислового розвитку Хмельницької обласної державної адміністрації (довідка № 2.1/10 від 11 січня 2006 р.).

Уточнена методика визначення мінімально допустимого рівня ціни зерна втілена у практичну діяльність ТОВ „Бонус-Плюс”, м. Кам'янець-Подільський, Хмельницької області (довідка № 118 від 16 червня 2005 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною і завершеною науковою працею автора, в якій обґрунтовано комплексний і системний підхід до розробки заходів щодо стабілізації ринку зерна в Україні, адекватних змінам у період реформування аграрної економіки. Наукові положення, висновки і рекомендації, що виносяться на захист, одержані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в роботі використані лише ті ідеї і положення, що є результатом особистої роботи автора.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Результати дослідження й опрацьовані на їх основі висновки та пропозиції доповідались на Всеукраїнській науково-практичній конференції “Розвиток дорадництва в аграрній сфері економіки” (ТАНГ, м. Тернопіль, 2004 р.), IV Міжнародній науково-практичній конференції „Ринкова трансформація економіки АПК” (ХНТУСГ, Харків, 2004 р.), Міжнародному форумі молодих вчених "Ринкова трансформація економіки постсоціалістичних країн" (ХНТУСГ, м. Харків, 2005 р.).

Публікації. За результатами виконаних досліджень самостійно та у співавторстві опубліковано 14 наукових праць, з них 10 одноосібних загальним обсягом 2,9 друкованих аркушів, у тому числі 6 у фахових виданнях, затверджених ВАК України.

Обсяг і структура дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних літературних джерел і додатків. Роботу викладено на 188 сторінках комп'ютерного тексту, ілюстровано 38 таблицями, 22 рисунками, 16 додатками. Список використаних джерел містить 240 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету і завдання дослідження, наукову новизну, практичне значення його результатів, наведено відомості про апробацію.

Перший розділ *"Теоретичні основи розвитку ринку зерна"* присвячений дослідженню сутності ринку, взаємодії попиту і пропозиції на ньому, особливостей ринку зерна та впливу його стабілізації на рівень продовольчої безпеки держави, обґрунтовано необхідність поєднання ринкових і державних важелів регулювання ринку зерна.

Дослідження еволюції розвитку економічної теорії ринку довели, що ринок є не найкращим способом організації господарювання, якому притаманні певні переваги і недоліки, проте досконалішого механізму людство поки що не має. На сучасному етапі він сформувався як система економічних відносин з приводу купівлі-продажу товарів. Ринок є саморегулюючим механізмом, який не завжди в змозі оперативного повернутися до стану рівноваги. Тому існує необхідність з боку держави вживати заходів щодо його коригування, які, зберігаючи позитивні якості, зводитимуть до мінімуму властиву йому руйнівну силу.

Найбільш важливим для економіки України є зерновий ринок. Від ефективності його функціонування залежить економічний стан розвитку сільськогосподарських підприємств. Ринок зерна, особливо продовольчого, та продуктів його переробки постійно знаходиться під пильною увагою як державних органів усіх рівнів, так і приватних комерційних структур.

Забезпечення країни зерном є однією з основних вимог продовольчої безпеки. За розрахунками ФАО рівень її досягнення відповідає середньодушовому виробництву зерна в обсязі 600 кг у рік. У світі дана проблема залишається гострою, але стабільною (рис.1).

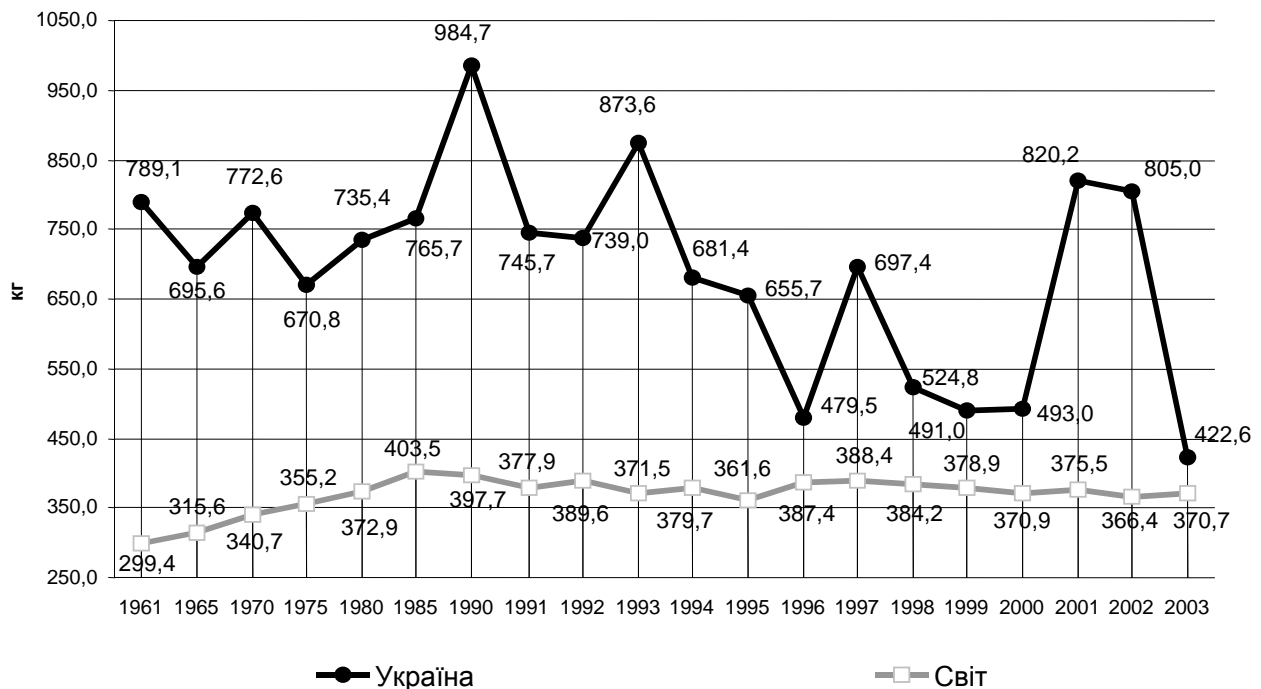

Рис. 1. Виробництво зернових на душу населення в Україні та світі, кг
Джерело: Розрахунок автора за даними ФАО.

В Україні вона набуває загрозливого характеру із середини 90-х років ХХ ст, коли через низький рівень матеріально-технічної озброєності сільськогосподарських товаровиробників

спостерігаються значні коливання обсягів виробництва зерна. У поєднанні з низькою купівельною спроможністю населення України це призвело до недостатнього рівня споживання продуктів харчування тваринного походження.

Огляд практики регулювання ринків зерна у розвинених країнах світу свідчить про ефективність політики підтримки сільського господарства. Нині вони зменшують обсяг такої підтримки, проте зберігається досить високий її рівень, закладений у попередні роки під час становлення інтенсивного сільськогосподарського виробництва. З урахуванням входження України в СОТ та ЄС як країни з високим потенціалом виробництва конкурентоздатної сільськогосподарської продукції, виникає необхідність запровадити практику підтримки та дотування як складову політики державного впливу на розвиток сільського господарства України.

У другому розділі *"Особливості розвитку ринку зерна в Україні"* досліджено динаміку процесів, що відбувалися на вітчизняному ринку зерна починаючи з кінця 80-х років ХХ ст, особливості державної політики щодо нього, внаслідок чого було виділено та проаналізовано основні етапи його розвитку.

I етап – **радянський період до 1990 р.**, якому характерні централізація та жорстке регулювання ринку з боку держави. Зусилля уряду спрямовувалися на інтенсифікацію зернового виробництва, завдяки чому був сформований потужний ресурсний потенціал. Валовий збір зерна у 1989-1990-х роках досягнув 51 млн тонн, що є найвищим показником за всю історію розвитку зернового господарства України. Рентабельність була на рівні 197% у 1990 році. Діяли закупівельні ціни та надбавки до них в розмірі 50% за продане державі зерно понад середній рівень попередньої п'ятирічки. Існували добре налагоджена система реалізації зерна та достатні місткості для його зберігання.

II етап – **догровневий період 1991-1995 рр.** Для нього притаманним було погіршення паритету цін між галузями економіки, матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва. Наслідком стало посилення залежності зернової галузі від погодних умов та зниження валових зборів порівняно з 1990 р. у 1,5 рази (1995 р.). У цей період уряд здійснював численні спроби знівелювати розрив між темпами росту цін на промислову та сільськогосподарську продукцію через встановлення твердих закупівельних та індикативних цін, доплат і компенсацій. Проте за відсутності системної державної політики вони не могли дати позитивних результатів. Високі показники рівня рентабельності зернових (1992 р. – 351%), обумовлені інфляційними процесами, приховували реальний стан галузі та не відображали потребу в дієвих заходах з уникнення подальшої її кризи. Товаровиробник отримав можливість самостійно обирати канали реалізації зерна, у зв'язку з чим їх кількість збільшилася.

III етап – **період 1996-1999 рр.**, протягом якого відмічалось подальше погіршення стану зернового ринку. Відбулося зменшення обсягу виробництва зернових порівняно з 1990 р. у 2,1 рази (1996 і 1999 р.). Скорочувався попит з боку тваринницьких галузей, що стало причиною значного зростання обсягів експорту зерна, більшу частину якого становила пшениця. Держава практично не здійснювала заходи щодо підтримки цін на зерно. Ціноутворення почало базуватися на ринкових принципах, з'явилися перші ознаки цінової нестабільності. Темпи інфляції дещо знизились, економічні показники стали точніше відображати реальні результати діяльності сільськогосподарських підприємств. Чітко проявилася тенденція до зниження доходності галузі, зокрема рівень рентабельності виробництва зерна скоротився до 1,1% у 1998 році.

IV етап розвитку зернового ринку України охоплює **період з 2000 р. по теперішній час** та характеризується значними коливаннями як пропозиції зерна, яка формується за рахунок виробництва, так і цін на цю продукцію. У 2003 р. було отримано найнижчий за останні півстоліття валовий збір – 20,2 млн тонн, у 2004 р. його обсяг становив вдвічі більше – 41,8 млн тонн. Такі різкі відхилення є свідченням майже повної залежності сільськогосподарських товаровиробників від погодних умов. Причина полягає у катастрофічно низькому рівні внесення органічних і мінеральних добрив, недотриманні технологічних вимог вирощування зернових через недостатню кількість технічних засобів, що в свою чергу залежить від фінансових можливостей підприємства. Проблема закупівлі товаровиробниками достатньої кількості матеріально-технічних ресурсів має вирішуватись через зерновий ринок, діючим фактором в даному випадку виступає ринкова ціна

зерна. Її рівень має відшкодовувати високі витрати на придбання необхідних ресурсів та забезпечувати належний рівень дохідності для подальшої інтенсифікації галузі. На підставі результатів дослідження було обґрунтовано методичні підходи оперативного визначення впливу зміни вартості матеріально-технічних ресурсів на собівартість зернових.

Для сучасного ринку зерна притаманна обернена залежність між валовим виробництвом та його економічною ефективністю для товаровиробників. Особливо яскраво це проявилось у 2000, 2002, 2003, 2005 роках. Зокрема, у 2003 р. при валовому зборі зерна 20,2 млн тонн рентабельність була на рівні 45,8%, а у 2005 р. ці показники становили відповідно 38,0 млн тонн та 3,4 %. Слід зазначити, що протягом 2000–2004 рр. на державному рівні здійснювалися заходи щодо подолання негативних наслідків сезонних і кон'юктурних коливань цін реалізації зерна. Було введено в дію механізм заставних закупівель зерна у сільськогосподарських підприємств. Для забезпечення його реалізації було створено відповідну законодавчо-нормативну базу, проте коштів для вилучення з ринку, у разі потреби, достатньої кількості зерна з метою утримання цін від спаду в державному бюджеті не виділялося. У поєднанні з недосконалістю розрахунків за здане зерно і різкими коливаннями рівня заставних цін з року в рік це стало причиною низької ефективності даного механізму.

Замість комплексного системного підходу до розв'язання складних проблем недосконалого ринку зерна у заходах державного регулювання випробовувалася практика нагального вирішення кризових проблем.

Свідченням цього став дефіцит продовольчого зерна у 2003/04 МР (табл. 1) через значні обсяги експорту у 2002/03 МР. Останні були спричинені сприятливою кон'юктурою на світовому ринку зерна, низькими цінами внутрішнього ринку та невеликою його ємністю. Зокрема, тільки пшениці було вивезено 6,5 млн тонн, або 32% від урожаю. Небачено низький валовий збір продовольчого зерна у 2003/04 МР, пшениці було зібрано лише 3,6 млн тонн, та відсутність у країні достатніх перехідних запасів створили загрозливу ситуацію щодо продовольчої безпеки держави.

Ринок зерна відреагував на ситуацію, що виникла, різким зростанням цін на продовольче зерно. Урядом було введено жорстке цінове регулювання ринку борошна, хліба і хлібопродуктів. В Україну в терміновому порядку вперше було завезено 3,4 млн тонн пшениці та жита за цінами, що перевищували експортні ціни на початок 2003 р. у 1,7-1,8 раза.

Таблиця 1

Баланс зернових і зернобобових культур в Україні, млн тонн

Позначення	2002/03 МР	2003/04 МР	2004/05 МР
------------	------------	------------	------------

	Зернові і зернобо-бові	Пшениця	Зернові і зернобо-бові	Пшениця	Зернові і зернобо-бові	Пшениця
Перехідні запаси на початок року	4,7	2,7	4,2	2,1	2,7	1,3
Валовий збір (у вазі після доробки)	38,8	20,6	20,2	3,6	41,8	17,5
Імпорт	0,7	0,4	3,6	3,3	0,1	0
Загальна пропозиція	44,2	23,7	28,0	9,0	44,6	18,8
Використання на:						
продовольство	8,5	6,7	7,9	5,5	7,9	6,1
насіння	3,5	1,7	2,9	1,3	3,6	1,6
корми	15,5	5,8	10,6	0,4	15,0	3,8
промислову переробку	1,2	0,5	0,7	0,3	1,4	0,4
Всього внутрішній попит	28,7	14,7	22,1	7,5	27,9	11,9
Втрати в процесі обігу	0,7	0,4	0,4	0,1	0,8	0,3
Експорт	10,6	6,5	2,8	0,1	11,0	4,3
Загальний попит	40,0	21,6	25,3	7,7	39,7	16,5
Перехідні запаси на кінець року	4,2	2,1	2,7	1,3	4,9	2,3

Джерело: Розрахунки автора за даними Державного комітету статистики України.

Криза зернового ринку у 2003 р. стала індикатором, з одного боку, невідкладної потреби у заходах щодо інтенсифікації зернової галузі, її матеріально-технічного та ресурсного забезпечення. З іншого – необхідності на макроекономічному рівні регулювати формування внутрішньодержавних зернових фондів з урахуванням продовольчої безпеки держави. Як свідчать результати дослідження, недоліком державної аграрної політики є той факт, що в центрі уваги перебуває лише баланс продовольчого зерна.

Згідно з даними табл. 2 для забезпечення мінімальних і раціональних норм споживання продуктів харчування в Україні необхідно мати відповідно 36,0 та 48,5 млн тонн зерна, що на душу населення становить 765 і 1029 кг. Досягнення такого рівня виробництва можна вважати критерієм продовольчої безпеки, що передбачає повне задоволення внутрішніх потреб держави не лише у продовольчому зерні, але й створення надійної кормової бази. В основі запропонованого підходу лежать норми споживання хліба та хлібопродуктів і продуктів тваринного походження, останні використовуються при визначенні обсягу концентрованих кормів, необхідного для постачання тваринницької галузі.

Таблиця 2

Внутрішня потреба у зерні в розрахунку на душу населення залежно від норм споживання продуктів харчування

Показники	За умови фактичних витрат кормів у 2004 р.	
	мінімальні норми споживання продуктів харчування	раціональні норми споживання продуктів харчування
Споживання хліба і хлібобулочних виробів у перерахунку на зерно, тис. тонн	5902	6311
Всього потреба у фуражному зерні, тис. тонн	25164	37172
Всього зернових для забезпечення потреб, тис. тонн	36049	48467
у тому числі на 1 особу, кг	765	1029
з них, кг:		
для виробництва молока	98	110
для виробництва яловичини	104	165
для виробництва свинини	184	294
для виробництва м'яса птиці	82	131
для виробництва яєць	39	49

Вирішення вищезазначених проблем значною мірою сприятиме стабілізації ринку зерна. В подальшому за потенційними можливостями Україна має бути експортером на світовому ринку не тільки зерна, але й молока, м'яса та іншої продукції тваринництва, для виробництва якої використовується зерно.

У третьому розділі "*Основні пріоритетні напрями розвитку ринку зерна*" запропоновано комплексний підхід до розробки основних напрямів системної державної політики щодо розвитку зернового ринку. Основним завданням якої, як свідчать дослідження, має бути вирішення проблеми його стабілізації.

Комплексність підходу полягає у реалізації поставленого завдання насамперед через стабілізацію пропозиції на ринку зерна шляхом інтенсифікації зернового виробництва. Останнє має бути зорієнтоване на отримання щорічно не менше 51 млн тонн зерна (такий рівень Україна вже мала у 1989-1990 рр.) для повного задоволення внутрішніх потреб у продуктах харчування, насамперед тваринного походження (табл.3). У свою чергу, для забезпечення експортних можливостей виробництво зерна має бути на рівні 60 млн тонн, що є цілком реальним для України при урожайності 40-45 ц/га, яка значно нижче потенційних можливостей селекційних сортів із продуктивністю 60-70 ц/га.

Таблиця 3

Прогнозний баланс зернових культур з урахуванням внутрішніх потреб у споживанні продуктів харчування на рівні раціональних норм, млн. тонн

Показники	Зернові культури
Запаси на початок року	7,5
Виробництво	51,0
Імпорт	0,5
Загальна пропозиція	59,0
Використання на:	
продовольство	6,3
насіння	3,4
корми	37,2
промислової переробки	1,1
Всього внутрішній попит	48,0
Втрати	1,0
Експорт	1,5
Загальний попит	50,5
Залишок на кінець року	8,5

Джерело: Розрахунки автора.

Держава повинна підтримати товаровиробників у веденні інтенсивного виробництва з метою зменшення дворазових коливань у валових зборах. Її регулюючі заходи не слід обмежувати лише ціновим регулюванням на стадії реалізації продукції. Одним із напрямів державного впливу є виділення дотацій на 1 га посіву зернових у розмірі, який в сумі з ринковою ціною забезпечить розширене відтворення з метою забезпечення конкурентоздатності виробництва. Постановою Кабінету Міністрів України від 2 березня 2006 р. № 239 затверджено розмір дотацій, що надаються на гектар посівів зернових культур у 2006 р., зокрема озимих – 100 грн. Хоча ця сума є недостатньою, але її виділення з державного бюджету свідчить про зміну підходів держави до регулювання ринку зерна. Ефективним є скорочення виробничих витрат, зокрема здешевлення для сільськогосподарських товаровиробників засобів виробництва – техніки, енергоносіїв, технологічних матеріалів, адже саме на цій стадії закладається база формування ціни та рівня прибутковості виробництва.

Необхідним напрямом розвитку ринку зерна має стати удосконалення законодавчо-нормативної бази щодо стабільності зернового ринку. З 2005 р. держава дещо змінила підходи до регулювання цього ринку прийняттям Закону України „Про державну підтримку сільського господарства України” від 24 червня 2004 р. № 1877-VI.

Державна цінова політика здійснюється через новостворений Аграрний фонд. Ця бюджетна установа реалізує механізм товарних і фінансових інтервенцій, з метою проведення яких формує державний продовольчий резерв. Доведено, що обсяг державних ресурсів зерна для проведення інтервенцій слід визначати як інтервенційний фонд, оскільки функції Державного резерву відрізняються від вищезазначених.

На рис. 2 зображено схему практичного застосування механізму товарних і фінансових інтервенцій.

АДМІНІСТРАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ

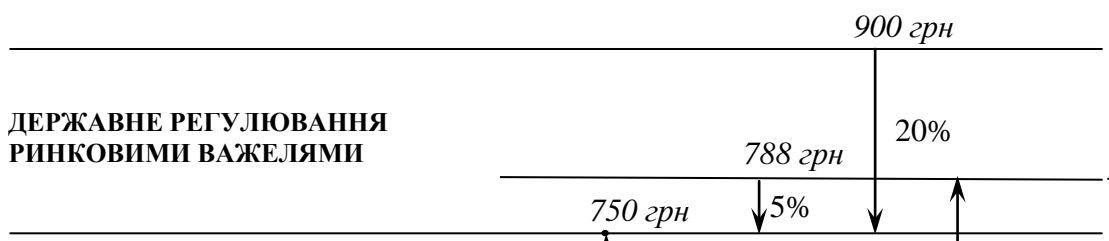

Рис.2. Модель механізму цінового регулювання ринку зерна на прикладі пшениці 3 класу у 2005/06 маркетинговому році згідно із Законом України №1877-IV від 24 червня 2004 року

За запропонованим методичним підходом, що полягає у використанні мінімальної ціни як бази розрахунку цінових відхилень, встановлено, що розмір цінового коридору вільного ринку, в якому може коливатися ринкова ціна у 2005/06 МР, становить 19%. Фактично ж, згідно з аналогічними розрахунками, амплітуда сезонних коливань є значною, зокрема у 2004 р. вона досягла двократного розміру, що не можна допускати на ринку зерна. Як показує досвід розвинених країн, максимальний розмір цінових відхилень становить 30%, це свідчить про дієвість традиційних регуляторів ринку через високу озброєність товаровиробників, що усуває значні коливання пропозиції.

Результати дослідження доводять, що при встановленні нижньої та верхньої меж державного цінового регулювання, крім рівня інфляції, має враховуватися забезпечення за допомогою мінімальної ціни належного рівня рентабельності для товаровиробників, а через максимальну ціну – забезпечення захисту споживачів. При формуванні розміру мінімальних цін слід застосовувати прогнозні розрахунки на основі нормативних витрат на матеріально-технічні ресурси і фактичних цін на них з коригуванням відносно прогнозної ринкової кон'юнктури як вітчизняного, так і світового ринку зерна та очікуваного його виробництва.

Аграрний фонд також виконує від імені держави функції кредитора на період дії режиму заставних закупівель. Він надає позику виробнику зерна під його заставу. Розмір кредиту не може перевищувати 80% вартості застави, розрахованої на основі встановленої мінімальної закупівельної ціни.

Проведений аналіз порівняння заставних цін на зерно врожаю 2004 р. та розміру бюджетної позики 2005/06 МР свідчить про зниження рівня останньої. Зокрема, для пшениці 3 класу заставна ціна становила 650 грн за 1 тонну, а бюджетна позика надавалася відповідно у розмірі 458 грн, що на 192 грн менше. На нашу думку, її розмір має бути стабільним, а сама вона – орієнтиром товаровиробникам для побудови товарної політики.

У системі регуляторів на ринку зерна в Україні на сучасному етапі пріоритетне місце поряд із заставними закупівлями та інтервенційними операціями мають посідати заходи щодо підвищення рівня озброєності сільськогосподарського виробництва, що забезпечить стабілізацію пропозиції на зерновому ринку, цін реалізації продукції та дохідність товаровиробників.

Невід'ємною умовою повноцінного функціонування зернового ринку є наявність розвинутої інфраструктури, що забезпечує стабільність і прозорість ринкового товарообміну в процесі руху продукції від виробника до споживача. Саме відсутність останньої та потреба товаровиробників у вільних коштах для подальшого відтворення виробництва створюють умови для реалізації значної частини продукції одразу після збору врожаю за заниженими ринковими цінами. Більшу половину зерна виробники нині реалізують комерційним структурам-посередникам (50-70%), на переробні підприємства та елеватори – 2-6%.

Одним із шляхів вирішення проблеми сезонного збуту зерна є створення мережі сучасних сертифікованих зернових елеваторів з урахуванням раціонального розташування, що дасть змогу зберігати достатню кількість зерна належної якості. Це дозволить підвищити ефективність роботи товаровиробників за рахунок продажу ними зерна за сприятливої кон'юнктури ринку. Мають діяти незалежні оператори, які забезпечуватимуть об'єктивне визначення якості зерна.

Аналіз роботи зернових складів показав, що проблемним питанням залишається висока вартість послуг елеваторів. При державній заставній закупівлі за зберігання зерна зерновий склад може брати за місяць не більше 0,5 % мінімальної ціни. Доведено, що при визначенні розміру оплати вартості послуг елеватора за зберігання зерна у державній заставі слід враховувати не розмір ціни зерна, а в основі їх формування мають бути нормативні витрати, що сприятиме оптимізації їх розміру.

Важливою та перспективною складовою сучасного ринку зерна є його експорт. Потенційні можливості нашої держави в напрямі нарощування обсягів експорту зернових є значними. Проте існують суттєві перешкоди через недотримання фітосанітарних норм, що робить українське зерно неконкурентоздатним. Вимагає негайного вирішення проблема повернення податку на додану вартість експортерам, що сприятиме виходу значного обсягу зерна з тіньового ринку.

Однією з вимог членства в СОТ є зменшення ставок ввізного мита, в Україні мала місце подібна практика у 2003/04 МР, коли з метою вирішення проблеми дефіциту зерна тимчасово вводилась нульова ставка імпортного мита на продовольчу пшеницю та жито. Проте як постійний захід це зменшує рівень захисту внутрішнього ринку.

Враховуючи досвід 2002–2003 рр., формування обсягів експорту зерна в Україні має базуватися на принципі первинного задоволення внутрішніх потреб, в тому числі забезпечення продуктами тваринного походження, з урахуванням очікуваної кон'юнктури на світовому ринку зерна.

Експортна політика повинна бути спрямована на скорочення невиправдано великої кількості посередників в ланцюгу руху зерна від виробника. Експорт має проводитися від імені останнього та здійснюватися через державного оператора.

ВИСНОВКИ

Дослідження динаміки розвитку зернового ринку України та особливостей проведення державної політики на ньому в період реформування економічних відносин, внаслідок чого було виділено основні етапи його розвитку, дозволили сформулювати адаптовані до умов вітчизняної економіки висновки та пропозиції:

1. Ринок зерна в Україні протягом реформованого періоду не зміг повністю набути ознак сучасного цивілізованого ринку. Для нього характерним є нестабільність пропозиції, що обумовлена надмірними коливаннями валових зборів зерна, низький рівень внутрішнього попиту через недостатній рівень споживання продукції тваринного походження, що впливає з низької купівельної спроможності населення. Майже вичерпався раніше створений виробничий потенціал зернової галузі. Наслідком стала криза зернового ринку 2003 р., що особливо загострило питання продовольчої безпеки держави. Існують значні цінові коливання, що завдає збитків товаровиробникам, рівень рентабельності зерна у 1998 та 2005 роках знизився до критичної межі – відповідно 1,1 та 3,4%.

2. Починаючи з 1990 р. урядом здійснюються численні спроби врегулювання ситуації на ринку зерна. За цей період в Україні напрацьована значна законодавчо-нормативна база, яка визначає основні принципи державної політики регулювання ринку зерна та підтримки конкурентоздатності сільськогосподарських товаровиробників. Певною мірою вона враховує досвід країн ЄС і вимоги щодо вступу України в СОТ. Однак задекларовані наміри не завжди підкріплюються належними управлінськими й організаційними заходами, не отримують належного фінансового забезпечення. Відсутній системний підхід до розв'язання складних проблем недосконалого ринку зерна.

3. За результатами дослідження обґрунтовано систему основних методологічних і практичних підходів для забезпечення стабільного й ефективного функціонування ринку зерна:

3.1. Опрацьовано методичні підходи до визначення і визначена внутрішня потреба держави у зерні для забезпечення мінімальних та раціональних норм споживання продуктів харчування в Україні – відповідно 765 та 1029 кг на душу населення. Досягнення такого рівня можна вважати критерієм продовольчої безпеки держави.

3.2. Виходячи з позицій повного задоволення внутрішніх потреб держави визначено щорічний обсяг зерновиробництва на рівні 51 млн тонн, який Україна вже мала у 1989-1990 рр. При цьому він повинен бути забезпечений ємністю внутрішнього ринку через споживання зерна з боку тваринницьких галузей. У свою чергу, для забезпечення експортних можливостей обсяги виробництва зерна мають бути на рівні 60 млн тонн, що є цілком реальним для України при урожайності 40-45 ц/га, яка значно нижче потенційних можливостей селекційних сортів із продуктивністю 60-70 ц/га. Щорічні коливання товарних обсягів зерна повинні нейтралізуватися за рахунок достатніх перехідних запасів.

3.3. У систему регуляторів на ринку зерна України на сучасному етапі з метою усунення надмірних коливань пропозиції, які неможливо подолати лише за допомогою традиційних ринкових важелів, необхідно ввести опосередкований важіль – інтенсифікацію зернової галузі шляхом вирішення проблеми ресурсного та технічного її оснащення. Зарубіжний досвід та вітчизняний у 1980-1990 рр. свідчить, що висока озброєність товаровиробників усуває значні коливання пропозиції, це в свою чергу зумовлює дієвість ринкових важелів ринку зерна.

3.4. Враховуючи досвід розвинених країн у сфері підтримки державою сільськогосподарського виробництва з метою забезпечення його конкурентоздатності, необхідно виділяти дотації на 1 га посіву зернових, здешевлювати для товаровиробників засоби виробництва – техніку, енергоносії, технологічні матеріали.

3.5. Визначено цінові коридори регулювання ринку зерна України: зона вільного ринку; державного регулювання ринковими важелями; адміністративного регулювання, що дозволяє своєчасно управляти державними ресурсами залежно від ринкової ситуації.

3.6. Доцільно удосконалити підходи держави до регулювання ринку зерна та посилення ролі держави у цій сфері, зокрема:

3.6.1. Уточнити понятійний апарат, зокрема обсяг державних ресурсів зерна для проведення фінансових і товарних інтервенцій пропонуємо назвати інтервенційним фондом, замість діючого поняття "державний продовольчий резерв", оскільки державне цінове регулювання ринку зерна не є функцією Державного резерву.

3.6.2. При визначенні цінових меж державного регулювання слід виходити з того, що нижня – повинна захищати інтереси товаровиробників, а верхня – споживачів.

3.6.3. В умовах постійних змін цін на матеріально-технічні ресурси для товаровиробників методика визначення мінімальної ціни на зерно має враховувати прогнозні розрахунки на основі нормативних витрат на матеріально-технічні ресурси і фактичних цін на них.

3.7. Необхідне формування розвинутої інфраструктури зернового ринку, що дасть змогу належним чином зберігати вирощений урожай зерна та бути економічно вигідною для товаровиробників, оперативно та об'єктивно здійснювати контроль якості зерна. Усунення дороговизни послуг елеватора по зберіганню через визначення їх розміру на основі нормативних витрат, а не відсотка від вартості заставленого зерна.

3.8. Формування обсягів експорту зерна в Україні має базуватися на принципі первинного задоволення внутрішніх потреб, у тому числі забезпечення продуктами тваринного походження, з урахуванням очікуваної кон'юнктури на світовому ринку зерна. В подальшому за потенційними можливостями Україна має бути експортером не лише зерна, але й молока, м'яса та іншої продукції тваринництва, для виробництва якої використовується зерно, оскільки при цьому буде приріст доданої вартості, яка залишається в країні.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ РОБІТ ПО ТЕМІ ДИСЕРТАЦІЇ

У наукових фахових виданнях:

1. Боднар О.В. Категорія ринку в історичному аспекті розвитку економічної думки // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія "Фінанси і кредит". – 2004. – №1. – С. 78–83.
2. Боднар О.В. Зерно – основна складова продовольчої безпеки держави // Агроінком. – 2004. – №11-12. – С. 81–82.
3. Боднар О.В. Сучасний стан та особливості ринків зерна в Україні та Канаді // Облік і фінанси АПК. – 2005. – № 8. – С. 16–20.
4. Боднар О.В. Державне регулювання ринку зерна як умова його стабільності // Агроінком. – 2005. – №8. – С. 2–5.
5. Боднар О.В. Проблеми сучасного ринку зерна в Україні // Агроінком. – 2005. – № 11-12. – С.76–78.
6. Боднар О.В. Цінове регулювання вітчизняного зернового ринку у контексті вступу України в СОТ // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія "Фінанси і кредит". – 2005. – №2. – С. 241–243.

В інших виданнях:

7. Боднар О.В. Зарубіжний досвід та перспективи використання складських документів на зерно в Україні // Облік і фінанси АПК. – 2004. – №2. – С. 148–153.
8. Ціноутворення і ринкова інфраструктура / О.М. Шпичак, П.Т. Саблук, О.В. Боднар та ін. // Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Полісся і західного регіону України / Редкол.: М.В. Зубець (голова) та ін. – К.: Урожай, 2004. – Розд. 9. – С. 440–470 (автором обґрунтовано необхідність визначення сільськогосподарськими товаровиробниками нормативної собівартості продукції вирощуваної в умовах Полісся).
9. Ціноутворення і ринкова інфраструктура / О.М. Шпичак, П.Т. Саблук, О.В. Боднар та ін. // Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Лісостепу України / Редкол.: М.В. Зубець (голова) та ін. – К.: Логос, 2004. – Розд.9. – С. 639-679 (автором обґрунтовано необхідність визначення сільськогосподарськими товаровиробниками нормативної собівартості продукції вирощуваної в умовах Лісостепу).
10. Ціноутворення і ринкова інфраструктура / В.П. Ситник, О.М. Шпичак, О.В. Боднар та ін. // Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Степу України / Редкол.: М.В. Зубець (голова) та ін. – К.: Аграрна наука, 2004. – Розд.9. – С. 687-731 (автором обґрунтовано необхідність розрахунку нормативних витрат та цін на продукцію рослинництва на прикладі озимої пшениці для зони Степу).
11. Витрати і ефективність сільськогосподарського виробництва / Шпичак О.М., Гапусенко Ю.Я., Стасіневич С.А., Ярославська Т.В., Лисогор Г.С., Печко В.П., Демченко Р.Я., Боднар О.В. // Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – Розд. 5. Ціноутворення, кон'юнктура та інфраструктура аграрного ринку, гл. 5.1. – С. 112-118 (автором проведено аналіз динаміки рівня витрат виробництва основних видів сільськогосподарської продукції).

Участь у конференції:

12. Боднар О.В. Зернові склади – складова інфраструктури ринку зерна (проблеми і перспективи) // Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції “Розвиток дорадництва в аграрній сфері економіки” / Відп. за випуск А.В Шлійко. – Тернопіль: ТАНГ, 2004. – С.123–124.
13. Боднар О.В. Зернове господарство: стан і тенденції його розвитку в Україні та світі // Вісник Харк. нац. техн. ун-ту сільськогосподарства: Економічні науки. Ринкова трансформація економіки АПК. Вип. 32. – Х.: ХНТУСГ, 2004 р. Розд. 2: Формування ринку продовольства, матеріальних ресурсів та послуг. – С. 400–404.
14. Боднар О.В. Досвід України у питанні цінового регулювання ринку зерна через механізм заставних закупівель // Матеріали Міжнародного Форуму молодих вчених "Ринкова трансформація економіки постсоціалістичних країн". У двох томах. – Т.1. – Х.: ХНТУСГ. – 2005. – С. 39.

АНОТАЦІЯ

Боднар О.В. Развитие рынка зерна в Украине. – Рукопись.

Диссертация на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.07.02 – економіка сільського господарства і АПК. – Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки" УААН. – Київ, 2006.

Проведено дослідження проблем, що супроводжують вітчизняний ринок зерна у період реформування економічних відносин та спричиняють періодичне загострення ринкової кон'юнктури. Виділено етапи функціонування ринку зерна, кожний з яких має певні відмінності у проведенні державної політики по врегулюванню ринку зерна. Визначено внутрішню потребу України у зерні для забезпечення мінімальних та раціональних норм споживання продуктів харчування.

Розроблено науковообгрунтовані підходи щодо подальшого розвитку та стабілізації ринку зерна України. Пріоритетним напрямом на сучасному етапі визначено стабілізацію пропозиції шляхом інтенсифікації зернової галузі. Удосконалено деякі положення законодавчо-нормативної бази регулювання ринку зерна та підтримки товаровиробника. Запропоновано заходи щодо поліпшення ринкової інфраструктури. Обгрунтовано підходи до оптимізації обсягів експорту вітчизняного зерна.

Ключові слова: ринок зерна, зерновиробництво, продовольча безпека, попит, пропозиція, ціна, стабілізація, інфраструктура, експорт.

АННОТАЦИЯ

Боднар О.В. Развитие рынка зерна в Украине. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.07.02 – экономика сельского хозяйства и АПК. – Национальный научный центр "Институт аграрной экономики" УААН. – Киев, 2006.

Исследованы особенности рынка зерна и влияние его стабилизации на уровень продовольственной безопасности страны, обосновано необходимость взаимодействия рыночного и государственного регулирования рынка зерна.

Проведено разностороннее исследование проблем, которые сопровождают отечественный рынок зерна в период реформирования экономических отношений и служат причиной периодического обострения рыночной конъюнктуры.

Выделены этапы развития рынка зерна, каждый из которых имеет определенные отличия в проведении государственной политики по урегулированию рынка зерна, в формировании объема и структуры товарных ресурсов, действию ценового механизма и т.п.

Рынок зерна в настоящее время развивается нестабильно и характеризуется резкими колебаниями предложения зерна и цен на эту продукцию. В частности, в 2003 г. было получено наиболее низкий за последнее столетие валовой сбор – 20,2 млн тонн, а в 2004 г. его объем составлял вдвое больше – 41,8 млн тонн. Двукратное отклонение объемов производства свидетельствуют о значительном влиянии погодного фактора, что обусловлено низким уровнем внесения органических и минеральных удобрений, несоблюдением технологических требований выращивания зерновых.

Доказано, что на современном рынке зерна существует обратная зависимость между валовым производством и его экономической эффективностью для сельскохозяйственных товаропроизводителей.

Кризис зернового рынка в 2003 г., причиной которого явились большие объемы экспорта в предыдущем году, отсутствие переходящих запасов и низкий валовой сбор, доказал необходимость интенсификации зерновой отрасли и урегулирования на макроэкономическом уровне формирования внутригосударственных зерновых фондов. Автором разработаны методические подходы к расчету и рассчитан показатель количества зерна на душу населения, который можно

считать критерием продовольственной безопасности. Для обеспечения минимальных и рациональных норм потребления продуктов питания в Украине необходимо иметь соответственно 765 и 1029 кг на душу населения. Этот уровень предусматривает полное обеспечение внутренних потребностей государства в продовольственном зерне и создание надежной фуражной базы.

Разработаны научнообоснованные подходы относительно дальнейшего развития и стабилизации рынка зерна. Приоритетным направлением на современном этапе определена стабилизация предложения посредством интенсификации зерновой отрасли. Зарубежный опыт свидетельствует о том, что высокий уровень материально-технического обеспечения сельскохозяйственного товаропроизводителя ликвидирует большие колебания предложения, последнее в свою очередь обуславливает эффективность рыночных рычагов управления рынком зерна. Обоснована необходимость поддержки государством сельскохозяйственного производства с целью обеспечения его конкурентоспособности через выделение дотаций на 1 га посева зерновых, удешевления для товаропроизводителей техники, энергоносителей, технологических материалов.

Определен годовой объем производства зерна в Украине на уровне 51 млн тонн, который должен быть обеспечен емкостью внутреннего рынка через потребление зерна животноводческими отраслями.

Рассматриваются вопросы усовершенствования подходов государства к регулированию рынка зерна, в частности обеспечения ценовым регулированием, с одной стороны, надлежащего уровня рентабельности для товаропроизводителя, а с другой – защиту потребителя через ценовую доступность хлеба. Доказывается, что методика определения минимальной цены на зерно должна учитывать прогнозные расчеты на основе нормативных расходов материально-технических ресурсов и фактических цен на них. Определены ценовые коридоры регулирования рынка зерна в Украине: зона свободного рынка; государственное регулирование рыночными рычагами; административное регулирование, что позволяет своевременно управлять государственными ресурсами в зависимости от рыночной ситуации.

Доказывается необходимость формирования развитой инфраструктуры зернового рынка, которая даст возможность хранить достаточное количество зерна, объективно совершать контроль качества зерна. В основе определения размера оплаты услуг элеватора за хранение зерна в государственной заставе должны лежать нормативные расходы.

Обосновывается, что в основе определения объемов экспорта должен действовать принцип первоочередности удовлетворения внутренних потребностей государства. Необходимо решение проблемы возврата налога на добавленную стоимость экспортерам зерна, что будет способствовать выходу большого объема зерна из теневого рынка. Экспортная политика государства должна предусматривать сокращение большого количества посредников в цепи движения зерна от производителя.

Ключевые слова: рынок зерна, зернопроизводство, продовольственная безопасность, спрос, предложение, цена, стабилизация, инфраструктура, экспорт.

SUMMARY

Olga V. Bodnar Development of the grain market in Ukraine. – Manuscript

The dissertation for obtaining Candidate of Economic Science Degree Speciality 08.07.02 – Economics of Agriculture and Agro-Industrial complex. – National Scientific Center "Institute of Agrarian Economy" UAAS. – Kyiv, 2006.

The problems that accompany the domestic grain market in the period of reforms of the economic relations and cause a periodic worsening of market conditions were researched. Several periods of functioning of the grain market were emphasized, each of those has certain differences by implementation of state policy for grain market regulation. There was calculated the domestic need of Ukraine in a grain for maintenance of minimum and rational norms of consumption of food products.

The scientific approaches of further development and stabilization of the grain market of Ukraine were developed. The offer's stabilization by intensification of grain branch was defined as the primary direction at the current stage. Some positions of legislative bases of the grain market regulations and

support of farmers were improved. The measures to evolve the market infrastructure were offered. The approaches to optimization of volumes of grain export are justified.

Keywords: the grain market, grain effect, food safety, demand, offer, price, stabilization, infrastructure, export..

Підписано до друку 05 травня 2006 р. Формат 60×84/16. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.- вид. арк. 0,9. Тираж 100 пр. Зам. № 61

Видання та друк – Національний науковий центр „Інститут аграрної економіки”
03127, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2065 від 18.01.2005р.